

Bezsenyi Tamás

„INKÁBB KAPJON FÉNYT, AMIRE RÁTALÁLSZ”

A Ferenc- valamint Józsefvárosban szocializációval párhuzamosan folytatott prostitúciós kutatás

[DOI 10.35402/kek.2022.3.2](https://doi.org/10.35402/kek.2022.3.2)

Absztrakt

A rendszerváltás utáni Budapesten, sajátos dél-pesti közegből mutatja be a szerző saját te-reptapasztalatait. A ferenc-, valamint józsefvárosi közterületeken zajló utcai prostitúció mindennap-sága jelen szövegben inkább apropó, közismert tény, amelynek a hosszú évekig tartó tudományos igényű feldolgozására tett kósza, eredménytelen, de időszakosan sikeres kísérletek problematikája a téma. A tanulmány a korabeli nyilvánosságban felülreprezentált Rákóczi tér helyett Budapest más emblematikus, egyben sztereotípiákkal sújtott köz-területeit és azok közvetlen környezetét vizsgálja az utcai prostituáltak szemszögéből. A kutató saját magára vonatkozó módszertani szempontjai lehetővé tették, hogy a mindennapi fenyegetettségben élő prostituáltak olyan univerzumát tárhassuk fel, ami-be való betekintés önmagukban is morális felelősségi és szakmai hitelességi kérdéseket eredményeztek. A ferenc-, illetve józsefvárosi mikrokozmoszban működő informális hálózatok (prostituáltak, stricik, betörők és ingatlankezelők) egy több évig tartó antropológiai terepmunka során nem feltétlenül a rendszerváltásnak köszönhetően változtak meg, mint inkább a szerző kutatói pozíciójának megvál-tozása, reménybeli fejlődése okán.

Abstract

It's focuses on the author's own field experiences of prostitution, after the regime change, from a specific viewpoint of Southern part of Budapest. The everyday problematics of street prostitution in the public areas of IX. and VIII. districts are much more seems as a well-known fact, because the main topic of the text is the problem how can we successfully approach to street prostitution with scientific means. Instead of highlighting Rákóczi square, which was overrepresented in the public of that time, we examines other emblematic public areas of Budapest, which served as main aeras at the same time from the perspective of street prostitutes. The researcher's own methodological aspects

made it possible to explore a unique universe of prostitutes who live under daily threat, insight into which in itself resulted in questions of moral responsibility and professional credibility. The informal networks operating in the IX. and VIII. district microcosmos (prostitutes, pimps, burglars, and property managers) during an anthropological fieldwork lasting several years did not necessarily change due to the regime change, but rather because of the change in the author's position as a researcher and the hopeful development.

Tizenkét éve interjúzom prostituáltakkal, azon-ban már korábban kapcsolatba kerültem elsősor-ban a József- illetve a Ferencváros területén élő, főleg utcai prostitúcióval. Ebben a tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogyan változik a hallgatás illetve a szégyen egy adott közegben, jelen esetben a prostituáltakkal több éves interjúkészítési gyakorlat során. Hipotézisem szerint a hallgatás transzformálódhat fecsegő beszélgetéssé, ami esetén a megküzdési stratégiákat igénylő traumatikus em-lékek áthelyeződnek más személyekről, vagy más típusú eseményekről szóló narratívákba. A hallga-tás dekonstruálásához viszont az interjúalany illetve köztem, a kérdező közötti párbeszéd dinamikájának bemutatásával kívánok eljutni. A tapasztalataim azt mutatják, hogy létezik beszéddel terhes hallgatás is, ami egy némaságba burkolózó személlyel szemben sokkal többről vonja el a figyelmet. Egy tematikus interjúkészítési gyakorlat alkalmas lehet arra, hogy a beszélgetőtársakká váló interjúalanyokat illetve az e viszonyok fenntartását igazoló különböző kutatási kérdéseket, megközelítésmódokat megvizsgáljuk.

Nem kívánok szisztematikusan kitérni a buda-pesti prostitúcióval kapcsolatos kutatások eredmé-nyeire (Tamási 2015), ehelyett a kutatási terüle-temhez fűződő viszonyomra fókuszálok, valamint a korábban megtapasztalt közeghez és az interjú helyzetekhez kapcsolatos viszonyrendszerekre ref-lektálok. A következőkben a kutatói pozícióm részletes bemutatásával kezdem. Minden kutatási kérdésem magában hordozta a hallgatást, illetve a szégyent mint reakciót a témák szempontjából

releváns kérdésekre. Tereptapasztalataimat részletelesen kibontom: miről hallgattak az interjúalanyok, valamint az általuk adott válaszok miként járultak hozzá a megváltozó kutatói helyzetem miatti más típusú kérdések érvényes feltevéséhez. Bennem a kutatás során különböző indokokból megjelenő szégyen átalakulását is kibontom, azt a folyamatot a prostituáltakkal folytatott beszélgetések során, amelynek köszönhetően a reflektálatlan mindennapi tevékenységtől a traumatizált emlékekig húzódo skálán szóra próbáltam bírni azt a világot, amit titkolni próbálnak. Emögött mindenekelőtt az áll, hogy a kutatói helyzetemmel párhuzamosan a kutatási kérdéseim is változtak.

A több mint egy évtizede tartó interjú gyakorlatom során többször megváltozó kutatói helyzetem átalakulása három részre bontható, amely felfedi a szégyen, illetve a hallgatás kölcsönös, a társadalmi státuszkülönbségből fakadó dinamikáját, „vándorlását”. A különféle kutatói helyzetek bemutatásával, illetve egymásra olvasásával próbálok feltárni, mit hallgattak el, illetve én mit hallgattam el a beszélgetőtársaim elől. A kutatási témáim implicit módon hordoztak magukban olyan elemeket, amelyek kiváltották a szégyen érzetét, illetve a hallgatást is az interjúalanyokból. Ezek bemutatására építve az összegzést azzal zárom le, hogy mint kutató miként váltam a saját terepem foglyává, aminek köszönhetően a kutatás szakmai megalapozottságával kapcsolatos szégyenérzet lassan átalakult egyfajta morális felelősséggé, ami már nem a kutatás szakmai eredményeiről, a terepen élők fogalomhasználatából kibontakozó értelmezés, hanem az interjúalannyal szembeni lojalitásról és etikai dilemmákról szól.

Egyértelmű, hogy az interjúk megkezdésekor is jelen volt részemről a szégyen érzete, amit jól példáz egy általam évek óta ismert utcai prostituálttal készített interjú. Melindával azonos általános iskolában tanultunk, ahol egymást követően két felsőbb osztályba járó, több bukás miatt továbbra is az iskolában tanuló fiú volt a barátja. Az egyik több éves kapcsolatot követő szakítás után alig egy hónap múlva már egy másik, akkor a Golgota térhez kötődő fiú volt Melinda „kajak embere”. A felsőbb osztályokba járó fiúk erős befolyására, a kortárs csoportnyomásra, amelyekre rákérdeztem, alapvetően belekódolták a szégyen megjelenését az interjú helyzetbe, amire ő rá is mutatott: „*Valahányszor, ha úgy van, amikor egyszerűen nem vagyok kéznél, azzal mindig csak a balhét húzom magamra*”. Az idézet éppen azért ábrázolja plasztikus módon a függőséget az ő ellenőrzését, látszólagos védelmét

is ellátó futtatóval szemben, mert az interjúkészítés során férfiként aligha kérdezhettem rá nyíltan a maskulinitáshoz fűződő viszonyára. Ugyanakkor a választ mintegy megelőlegezve a meginterjúvott személy hosszú évek óta tartó kábítószer-használatából indultam ki, amikor a beszélgetés során úgy értettem a fentebb idézett mondatát, hogy: „*Valahányszor, ha úgy van, amikor egyszerűen nem vagyok*” észnél, „*azzal mindig csak a balhét húzom magamra*”. A félrehallást önkritikus módon úgy értelmeztem, mint saját kutatási pozíciómban immanensen is meglévő heteronormatív beállítódást (Hawkesworth 1997:649-685), amiben a férfi-dominanciával szembeni megküzdést, illetve a kábítószer-használat révén megmutatkozó menekülési utakat alapvetően női magatartásmintaként interpretálhattam. Így reflektálatlanul felnagyítottam az interjúalany deviációkban gazdag, vagy még inkább deviáns magatartást mutató személyiségjegyeit. Frissen beiratkozott egyetemistaként készített interjúk során ugyan egyáltalán nem vallottam a XIX. században oly népszerű hisztérikus női karakterrajzok valóságosságát (Briggs 2000:246-273), félrehallásomat utólag végiggondolva a korábbi személyes tapasztalataimnak köszönhetően, amiket szocializáció során áthatott a deviáns magatartásmintákhoz (valamint bűnelkövetéshez) való személyes kapcsolat. Ez volt első alkalom a terepen, amikor szégyent éreztem, azonban a kutatás elején ez szoros összefüggésben állt a kutatás szakmai céljainak megfeleléssel, vagyis a minél mélyrehatóbb, a terepen élők fogalomhasználatát, életkörülményeinek sajátosságait felhasználó, abból kibontakozó értelmezéssel. A kutatás érvényességét éppen az veszélyeztette, amikor férfi-központú prekonceptióim, illetve a továbbtanulásom révén a „kerületi utcázásból”, a helyi viszonyokból való kitörés lehetőségeit illuzórikusnak véltem mások esetében. A kutatás kezdetén a félrehallásaim, illetve ezt esetlegesen befolyásoló prekonceptióim miatt a szégyen sokkal inkább a kutatás elvárt céljától való eltérésnek szólt, azaz a terep előzetes ismeretéből, a „bent levésből” kibontakozó sajátos véleményem miatt szégyenkeztem. Jelenlegi kutatói helyzetemben viszont a beszélgetőpartnereimmel való kapcsolat morális dilemmáit érinti a szégyen, ami az életükben játszott szerephez kapcsolódó felelősség miatt érhető tetten bennem, mint kutatóban.

„Nem szarok be téled, sok zsarú jár hozzám”

Kutatói helyzetek

Az interjúkészítési módszereimet alapvetően meghatározták a kutatási területtel való gyerekkori szoros és rendkívül személyes kapcsolataim. Általános iskolás tanulóként kerültem kapcsolatba először prostituáltakkal, ami alkalmat adott arra, hogy a 2000-es évek közepén gimnazistaként készítsem el az első interjúmat főként utcai prostituáltakkal. A kutatás apropóját az adta, hogy a Ferencváros illetve a Józsefváros rehabilitációjának megindulásával a kerületek jellegzetes lakóépületeit lebontották, az új házakban pedig már friss beköltözők révén az utcaképpel együtt a lakosság is elkezdett megváltozni. Ebben az időszakban félig-strukturált interjúkat készítettem a több éve, vagy évtizedek óta itt élő prostituáltakkal. Az interjúvázat strukturáltságát éppen az tette lehetővé, hogy a Ferencvárossal kapcsolatban több helytörténeti monográfiát (Xantus 1959; Horácsi 2002; Pilinyi 1998) is ismertem, ami meghatározta a kérdéseim egy részét, habár Józsefvárosról éppen az interjúkészítések során jelent meg egy a kerület történetéről szóló kötet (Pilinyi 2006). A kerületek történetének a 1960-as évektől az 1990-es évekig tartó időszakát kívántam alaposabban feltérképezni, elsősorban az utcai prostituáltak szemszögéből. A kutatáshoz szükséges bizalmi alap a gyerekkori személyes tapasztalataim, különösen az utcai és lakásokban dolgozó, elsősorban női prostituáltakkal való baráti kapcsolataim voltak. Ebben az időszakban saját kutatói szerepem egy lokálpatrióta gyerek kíváncsiságára emlékeztetett, értsd a kerület rejtett zugaira, a térhasználat nem evidens formáira (Tuan 1979:387-391) fókuszálni a kutatásban. Ebben az időszakban az oral history-ra nem csupán mint az írott dokumentáció kiegészítő forráslehetőségére tekintettem, hanem egy sajátos módszerként használtam (Udvarnoky 2007:28-29): míg a helytörténeti munkák önmagukban a terekhez kapcsolódó, konvencionálisnak minősülő történeti ismereteket szolgáltatták, én egy speciális társadalmi csoport sajátos térhasználatát (Hall 1966) kívántam feltérképezni.

Második kutatói helyzetem 2009-től indult, amikor már egyetemistaként történelem illetve kriminológia szakosként egyre hangsúlyosabban foglalkoztam a szervezett bűnözés történetével, illetve a szervezett bűnözés budapesti megjelenési formáival. Rendőrtisztekkel készült szakértői interjúk során vált egyértelművé számomra, hogy a

szervezett bűnözés sikeres felderítésének egyik „mérési faktora a női együttműködők száma”. Az eufemisztikus megfogalmazás mögött az rejtőzik, hogy a hatóságok számára az informátorként alkalmazott prostituáltak fontos információforrásnak bizonyulnak a szervezett bűnözés elleni felderítő munkában. Ennek a felismerésnek köszönhetően hólabda módszerrel, vagyis az elérhető alanyok elvét (Kapitány 2010:752) alkalmazva, baráti kapcsolatokon keresztül ismert prostituáltaktól kértem tanácsot, hogy kikkel lehetne interjúkat készíteni. A korábbi interjúkészítési módszereim egyre jobban közelítettek a teljesen strukturált interjúkészítéshez, amelynek kudarcos alkalmazása vezetett át a vizuális etnográfán keresztül a narratív életútinterjúig (Rosenthal 1993). A módszertan megváltozása átalakította a kutatási kérdéseimet is, hiszen az utóbbi technika alkalmazása idején már a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán dolgoztam megbízott oktatóként. Ebben a harmadik kutatói helyzetben kiemelt jelentőségű volt a rendőrséghez fűződő kapcsolatom. A munkatársaim többsége hivatásos rendőrtiszt, akik közül többen támogatták rendőrtisztté válásomat. A prostituáltakkal folytatott kutatás ironikus fordulatának tekinthető, hogy a prostitúció iránti – szinte már kultúrantropológiai – érdeklődés (Szokolszky 2006:93-94) a részemről, illetve a narratív életutak bemutatása éppen akkor vált meghatározóvá számomra, mikor a magyar rendőrség állományához közel kerültem, majd rendőrtisztté váltam.

A második kutatói helyzetemben, még egyetemistaként a szervezett bűnözés iránti érdeklődés volt az elsődleges, de egyre meghatározóbbá váltak a luxushotelekben, bárókban illetve magánlakásokban dolgozókkal készült interjúk, akiket korábbi prostituált beszélgetőpartnereimen keresztül ismertem meg. A kutatásban a prostituáltakat szakértőnek tekintettem, így vált egyre fontosabbá a strukturált kérdéssor kialakítása, amelyre válaszokat kívántam kapni (Meuser – Nagel 2009:17-21). A szervezett bűnözést kutató egyetemista kutatói helyzet viszont lassan átalakult prostituáltak mindennapi élethelyzeteire, kiszolgáltatottságuk illetve karrierépítési törekvéseik megértésére fókuszált attitűddé, amit elősegített az egyik beszélgetőtársammal rendkívül személyessé váló kapcsolatom. A szervezett bűnözés iránt érdeklődő egyetemi hallgató szerepéből a vizuális etnográfia sajátos módszertannal való felhasználásával léptem át a prostituáltak életút-narratíváinak megértéséhez. A függőségi viszonyok értelmezése már nem pusztán a szervezett

bűnözésben érintett, alapvetően férfi személyes-személyes, illetve futtatásra koncentráló kapcsolatok szintjén jelent meg, hanem a narratív életútinterjúk készítésekor bekerültem a baráti illetve családi terembe is. Ismeretelméleti szempontból a szervezett bűnözéssel foglalkozó kutató szerepében az interjúalanyok által adott információk összevetése más forrásokkal (rendőrökkel készült interjúk, bűnügyi akták elemzése, újságcikkek) alapján úgy fogalmazhatunk, hogy be lehet határolni valóságértékét az adatoknak. A rendőrségnél dolgozó kutató szerepében az interjúalanyok inkább beszélgetőpartnerekké váltak, akik betekintést engedtek életterükbe, következésképpen az általuk elmondottak alapvetően inkommensurábilisak voltak, vagyis nem az volt a cél, hogy a különböző személyek által megfogalmazott információk összevethetőek, „ellenőrizhetőek” legyenek egymással, hanem analitikus módon a divergáló prostituált élethelyzeteket kívántam rajtuk keresztül detektálni.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán dolgozni a beszélgetőpartnereim szemében egyértelműen azt jelentette, hogy én magam is rendőrtiszt vagyok, noha 2014-től 2016-ig civilként dolgoztam az intézményben. Előzetes feltevésem szerint jövődöbéli rendőrtisztek egyik képzőjének lenni úgy hat majd, mintha a hétköznapokban vagy médiában megismert rendőri tevékenység problémáinak támogatója, elősegítője lennék. Az Üllői úton magánlakásban dolgozó Kriszta viszont meglepetésemre úgy torkolt le: „*Nem szarok be téled, sok zsaru jár hozzám*”. Egy későbbi találkozásunkkor derült ki számomra, hogy ő ezt a bejelentésemet fennhézásnak gondolta, miközben én védekezési alapállásból közöltem vele. Éppen emiatt a mai napig visszatérő kérdés a számomra, hogy az interjúkészítés melyik pontján osszam meg az interjúalanyokkal ezt a mindennapjaimat rendkívüli módon meghatározó információt, hiszen nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ennek időzítése illetve elhallgatása nagyon eltérő következményekkel jár, pontosabban a velem kapcsolatos megismerési lehetőségeket nagyon erősen determinálom.

„*Té most dugni akarsz?*”

I. Lokálpatrióta gimnazista

Gimnazistaként azért volt könnyű (vagy még inkább kézenfekvő) prostituáltakkal interjúzni, mert az általam megtapasztalt, velem szemben

megmutakozó anyai figyelem számomra örömteli jelenség volt. Az itt felnövő gyerekekkel szemben én ugyanis sohasem voltam „kulcsos gyerek”, így az utcai egyedüllét helyett prostituáltakkal tudtam barátkozni. Egy ferencvárosi panellakásban nőttem fel, ahol az utcában több lakásba törtek be rendszeresen, szüleim ezért nem adtak lakáskulcsot. Az általános iskolám a Józsefvárosban, az Orczy-kert mögött állt, ennek köszönhetően villamoson közlekedtem. A diákigazolványban szereplő lakcím, illetve egy lakáskulcs tökéletes feltételeket teremtett volna egy esetleges betöréshez, így szüleim hazaérkezéséig, általában este nyolcig vagy kilencig az utcán tartózkodtam. A panelházunkkal szembeni régi bérházban viszont több prostituált élt, akiknek már alsós tagozatos gyerekként feltűntem. A hozzám hasonló korú, fiatalabb prostituáltak szülei még a mai napig is itt élnek. Horváth(-Sajó) Teri volt az első, aki többször látott engem, amikor elindult „*rodázni*” (az idősebb prostituáltak által használt fogalom az utcai prostitúcióra) délután négy és öt között. Egy ilyen alkalommal szólított meg először. Baráti viszonyba kerültünk, más utcai prostituáltaknak is bemutatott. Ennek köszönhetően, amikor 2005 őszén a középiskola harmadik osztályos tanulójaként szisztematikusan interjúkat készítettem prostituáltakkal, az interjúalanyok részéről nem merült fel problémaként a bizalom (vö. Siegel 2008:21-29). A személyes kapcsolatokat részben megváltoztatta az a tény, hogy 2000-ben hat osztályos gimnáziumba kerültem, amit édesanyám erőltetett, hogy a kerületi bandázásokból kiszakítson. Egy erzsébetvárosi gimnáziumba való bekerülésemmel az intenzív kapcsolat meglazult, ami több általános iskolai barátomból, valamint a helyben élőkből is értetlenséget váltott ki. A velem szembeni bizalmatlanságot ugyanakkor jelentősen csökkentette, hogy a gimnáziumból a tantestület kollektív megszégyenítésének indokával eltanácsoltak Budapest összes gimnáziumából.

A korábbi évekből származó ismeretségek gyakran inkább beszélgetőpartnereknek számítottak. Elsődleges céloom a lakóhelyem környékének a bemutatása volt, mivel a 2000-es évek eleje-közepétől megindult a Ferencvárosban a dzsentrifikáció, amely jelentős lakosságcserevel járt (Tomay 2008:17-20). Kutatásom alapvető hipotézise az volt, hogy az építési területek elterjedése, az átmenetinek szánt építkezési időszakok állandóvá válása, a lakosság megváltozása, illetve az építkezések miatt megnövekedő itt tartózkodó munkavállalók száma egyszerre teremt egy sajátos helyzetet, aminek köszönhetően

a térhasználat is jelentősen változik. Megközelítésem alapját Edward T. Hall (1987) *Rejtett dimenziók* című munkája adta, aki elsősorban amerikai példák alapján azt vizsgálta, hogy a különböző etnikai illetőségű kultúrális háttérrel rendelkező csoportok milyen „rejtett” sajátosságok mentén viselkednek a térben, valamint ennek a jelentőségét próbálta bizonyítani konkrét társadalmi csoportok, kisebbségi kultúrák esetében (Hall 1987:11-45). A proxémika, vagyis a bizalmas formájú, vagy intim távolság-értelmezés felhasználását ebben a kutatásban éppen az indokolta, hogy a ferenc- illetve józsefvárosi kerületek különböző tereiben a prostituáltak eltérő távolságkezelési gyakorlatot tanúsítottak. Az Üllői úton rendszeres volt az úgynevezett nyilvános távolság, ami alapvetően több méterről történő beszélgetést jelentett, míg a Népliget belső útjain már a kapcsolatfelvétel elején az egy méteren belüli személyes távolság az esetleges kuncsafttal gyakorinak számított. Érdeklődésemet az inspirálta, hogy az utcai prostituáltakkal kölcsönösen „használtuk” egymást. Míg én eltitkoltam előlük, hogy apám rendőrtiszt, addig ők nekem a futtatójukat mutatták be családi barátként, jellemzően nagybácsiként. Általános iskolásként a prostituáltakkal való időtöltés egy másik világba való betekintést jelentett, ahol az átlagos nap délután vagy kora délután kezdődött, az utcai jelenlét pedig megközelítőleg délután öt órától maximum hajnalig tartott ki. Iskolás gyerekként nem csupán a délutáni időszakba való betekintés számított újszerű tapasztalatnak, hanem annak a felismerése, hogy a velem egy közegben élők teljesen más életritmusban dolgoztak, ugyanazon napszakok számunkra teljesen eltérő lehetőségeket rejtett magában. A prostituáltak pedig, elsősorban Teri illetve Ildikó, az utcai jelenlétüket tudták védeni a hatóságok előtt, mivel engem fiukként, rokonukként mutattak be, akivel valójában sétálnak vagy éppen a játszótérre tartanak. A kölcsönös hasznosság teremtette meg a baráti kapcsolatokat, amely bizalmi alapot szolgáltatott a gimnazistaként készített interjúimhoz. Az interperszonális távolságok különböző terekhez kapcsolódó formái miatt arra koncentráltam, hogy a prostituáltak kuncsaftjaikkal milyen helyeken találkoznak, illetve autós vendégek esetén mely helyek látogatására veszik rá a kuncsaftokat. A dzsentifikáció indukálta átalakulás egyik emblematikus eleme volt, amikor a század elején, illetve a XX. század első felében épült lakóházak alsó pincéit a prostituáltaknak el kellett hagyniuk. A szocialista időszak második felétől a 2000-es évek elejéig a leromlott állapotú lakóházak utcaszintjén lévő kisebb ablakok, ajtók

szolgáltak lejáratként a házak pincéihez. Ezekben a helységekből a vakolathány, a vizesedő, néhány esetben penészes falak közé ékelődtek kisebb szekrények és matracok. Kutatásom kezdetén kifejezett célt volt, hogy összeírjam azokat a lakó- vagy, lépcsőházakat, ahol ilyen tevékenység folyt. A beszélgetőpartnereim számára meghökkentőnek tűnt ez az érdeklődés, hiszen a megjegyzéseik szerint: „*még a zsaruknak sincs ennyi ideje, mint neked... úgy megremítesz, hogy mi a szar lesz ebből, tán még adózni is fogunk, ha így kideríted*”. Teri hozzám intézett kiszólása alátámasztja, hogy a rájuk mint prostituáltakra vonatkozó információk feltárásától (egyértelműen a túlzott időbefektetés miatt) nem fél, viszont az én aprólékos figyelmem célszerűségét még ironikus viccelődése ellenére is csak úgy tudja racionális keretbe ágyazni, ha ebből pénzügyi haszna lenne nekem vagy valaki másnak.

A kuncsaftokkal alkalmazott bizalmi távolságok mérhetővé tétele, illetve a szexuális aktusokra használt helyszínek szisztematikus összegyűjtése problematikus volt az interjúkészítések során. A Hall által elemzett interperszonális távolságok típusainak a prostituáltaknál való megjelenése kettős következménnyel járt. Az általános iskolai időszakból ismert prostituáltak, akiket inkább beszélgetőpartnereként neveztek meg, úgy reagáltak, hogy visszakerdeztek. „*Te most dugni akarsz? Mert ha igen, akkor ne gyere ilyen fal dumával*”. Az értetlenkedésem, illetve a kutatási céltól részletes kifejtése először haragot váltott ki Teriből, mivel „*amikor ilyeneket beszélsz, egyik ámulatból esem a másikba. Hát én a dolgomat végzem, te meg itten perverzkedel azon, amin csak túl kell lenni*”. A téma fontosságára hivatkozó válaszaim, illetve további kérdéseim váltották ki először belőlem a szégyen érzetét, mivel kérdezősködés helyett szerinte emlékezni kellett volna azokra „fogásokra” és fortélyokra, amik a szemem előtt zajlottak az utcán. A velem megközelítőleg egykorú prostituáltak, akik többségében más, főként ferencvárosi általános iskolákba jártak, teljesen másként reagáltak. Többen büszkén mesélték, hogy milyen „*dumákat*” használnak a potenciális kuncsaftok becserkéséséhez. A velük folytatott interjúkból kiderült, gyakrabban hajoltak be kocsik ablakain, illetve rendszeresen bizalmas közelséggel indították már magát a kapcsolatfelvételt is. Az idősebb beszélgetőpartnereim előszeretettel interpretálták úgy, hogy „*azért csinálják ennyire hülyén, mert még alig vitték ám be őket fogdára, ha majd ismerik az alsósort a Hallerban, akkor hidd el, jobban játszanak majd*”. Az „*utcai vadászat*”, a potenciális kuncsaftok felszedése,

az attraktív válság mikéntje az idősebb prostituáltak számára kényelmetlen kérdésként jelentkezett, amit úgy interpretáltak, mint létező, de éppen a hatékony megvalósítása miatt nem publikus témát. A kérdéseknek köszönhetően megjelenő szégyen látszólag racionálisan indokolt, hiszen a sikeres prostitúció zálogát kívántam feltárni, ugyanakkor éppen ez az a cselekvés, amit meglátásom szerint ritkán beszéltek meg egymással, hiszen rendkívüli módon összefügg az adott személy, vagyis a beszélgetésben résztvevő vagy azt kezdeményező testi adottságaival, testképével illetőleg testhasználatával.

A velem megközelítőleg egykorú interjúalanyok viszont kifejezetten lubickoltak a kuncsaftokkal való kapcsolatfelvétel részletei és a bizalmi távolságok témájában. Habár náluk is erős ellenérzést váltott ki, hogy arról beszéljenek, a kuncsaftokat hova viszik. Inkább a homályban hagyott helyek alkalmasságát vonták kétségbe általánosságban. Az első alkalommal példának okáért, amikor egy, a lakóhelyemhez közeli általános iskolában tanult prostituálttal készítettem interjút, a helyválasztásra vonatkozó kérdéseknél folyton a rendőröket szidta. A rendőrök utcai jelenlétével kapcsolatos elkanyarodás után újra visszatértem a helyválasztásra, amire kifejtette, hogy az unokanővérétől sok történetet hallott arról, régebben mennyire könnyebb volt az utcán dolgozni. A szocialista kori múltra vonatkozó hallomásból szerzett információi után immár harmadjára tettem fel a kérdést a kuncsaftokkal látogatott helyekkel kapcsolatban. Felcsettant, nekem szegezte a kérdés, vajon rendőr vagyok-e. A mosolygásomra továbbra is szúrósan nézett, majd megkérdezte, hogy pontosan ki is zsarú akkor a családomból. Erre éppen a kapcsolatfelvételnél rutinszerűen alkalmazott kategorikus tagadás (elhallgatás) után zavarba jöttem, mivel az interjú helyzetben saját erőszakos visszakanyarodásaim helyett a nő többletinformációinak lehetőségét latolgattam. Néma zavarom viszont nem indukált benne gyanút, inkább kifejtette, hogy a hallgatását éppen az indokolja, hogy: „*Nem akarom, hogy ott ólálkodjon bárki is, miért kell azt neked tudni, ha nem akarsz dugni. Ha majd perkálsz, akkor képbé kerülsz*”.

Az idősebb beszélgetőpartnereim viszont nyugodtan meséltek az általuk preferált helyekről. Az idősebb beszélgetőpartnereimtől, illetve a fiatalabb interjúalanyoktól is hiába kérdeztem, miért az Üllői út egy adott pontján állnak. A választ kivétel nélkül minden esetben elintézték azzal, hogy ott a helyük más prostituálttal való megegyezés alapján, illetve ott szokta meg a működését. Legtöbbször úgy

kezelték, mintha ez különösebb következményekkel nem járó részletkérdés lenne.

Csak egy, a Ferencvárosban több évtizede dolgozó rendőrrel készült interjú ébresztett rá, hogy a prostitúciós terület kiválasztásánál olyan szempontok meghatározóak, illetve rangsorolják a lányokat, amire prostituáltakkal való beszélgetések során nem derült fény. 2007–2008 folyamán a Ferencvárosi Rendőrkapitányságon dolgozó körzeti megbízottak (KMB) közül, S. Lajos törzsőrmestert több éjszakai szolgálatára kísérhettem el. A vele készült interjúban rámutatott, hogy a Thaly Kálmán utca, illetve az Üllői út sarka, szemben a következő utcákkal, a Lenhossék utcaival, sokkal előnyösebb helyszín, ami magasabb presztízt jelent az ugyanazon útszakaszon álló nők között. „*Itt a Klinikák megállónál van egy lámpás zebra, több kocsi, a Thaly meg kifelé egyirányú. Ezzel szemben a Lenhossék sarkán a bonctan van, meg egy elvont fiatalok zenés színpada, ráadásul az utca befelé egyirányú, szóval ha körözött a csaj, vagy csak szab sértésre lenne kerületi igény, akkor simán ráfordulsz a nőre a kocsival. A Thaly-nál viszont több is a potenciális kuncsaft, a nőt pedig elveszted, amíg visszakalélsz a Tűzoltó utcán keresztül*”. S. Lajos szemléletes példája világított rá, hogy a térhasználatnak azon aspektusait az interjú során az idősebb, illetve a fiatalabb prostituáltak is figyelmen kívül hagyják, amelyekre hatalmi szempontból nem volt ráhatásuk. Noha ezek a „megszokott helyek”, valójában meghatározott személyek számára használhatóak, így többek között determinálják egy-egy prostituálttal szembeni hatósági fellépés gyakoriságát.

„*Akkor még remegtem azért a kurva pénzéért*”

II. Szervezett bűnözést kutató egyetemista

2010–11-ben a szervezett bűnözés iránti érdeklődésemet éppen az indította el, hogy egyre több futtatóval ismerkedtem meg. A fiatalabb prostituáltak az interjúk után beszéltek rólam a futtatóikkal, ketten közülük ennek köszönhetően meg is akartak ismerni. Ezek strukturálatlan beszélgetéseknek indultak, amik később úgynevezett nyitott interjúkká váltak (Siegel 2008:24–28). A beszélgetések során többször felmerült a metaforikus szóhasználat fontossága. Ezt elsősorban a férfi interjúalanyaim részesítették előnyben, noha a szakirodalom éppen a kutató számára adott lehetőségként tárgyalja, hiszen így az adott kutatási témát a metaforákkal új

megvilágításba lehet helyezni. A terepen tapasztalt dilemmák között más, addig háttérben lévő összefüggések jelenhetnek meg (McGuire 2001:44).

A futtatók részéről ez a fajta válaszadási gyakorlat megteremtette a lehetőséget, hogy saját helyzetüket a prostituáltakért való folyamatos felelősség vállalására hegyezzék ki, amit szinte feloldhatatlan feszültségként jelenítettek meg egyfelől a területtel, bárokkal rendelkező maffiózó, másfelől a részeg, kábítószeres vagy kiszámíthatatlan vendég miatt. A futtatók kettős szorításában létező, csupán megélni próbáló, de folyton ellehetetlenülő vállalkozóként állították be magukat.

Ugyanakkor az általuk alkalmazott testi és pszichikai erőszakra való rákérdezésre visszatérő motívum volt, hogy a „benzin ne váljon darabossá”. A kerülő, metaforikus szóhasználattal éppen azt jelezték felém, hogy az interjúk sokkal több haszonnal kecsegtetnek, ha nem akasztom meg a narratíváikat, miközben a mesélő szerepet megtartva könnyebben kontrollálták a beszédhelyzetet.

A futtatókkal való nyitott beszélgetésekből csak említésszerűen felmerülő, szinte titkosnak számító, „fajsúlyosabb” bűnözőkre vonatkozó információkat visszaforgattam a prostituálttal készítenő interjúkba. A korábbi kutatási témámban segédkező, gyerekkoromból megismert beszélgetőtársaimat kértem meg, hogy kössenek össze tapasztalt prostituáltakkal, akik vagy külföldön éltek huzamosabb ideig, vagy Budapesten ismert bűnözői körökhöz tartozó szórakozóhelyeken dolgoztak. Eredeti elképzelésem szerint olyan strukturált interjúvázlatokat készítettem az adott interjúalany korábbi élettapasztalataihoz kapcsolódóan, amelyek – mint források – önállóan is alkalmasak a megjelentetésre. Az ezzel kapcsolatos tudományos diskurzus alapvetően etikai vonatkozásaival (Kovács 2011:3-20) szemben úgy véltem, hogy a valóságfeltáró ereje, igénye sokkal jelentősebb az ilyen típusú szövegeknek, mint magának a tudományos igényű értelmezésnek. Abban reménykedtem, hogy olyan egységes narratívát kapok, mint Csalog Zsolt (1976, 1981, 1989) szocialista időszakban készült interjúkötetében. A szervezett bűnözés, mint jelenség az idősebb prostituáltakkal készült interjúkban elsősorban úgy jelent meg, mint a meggondolatlanságuk egyik meghatározó jele. Ebben az időszakban a kutatói helyzetem némiképp megváltozott, mivel az információk hasznosíthatósága érdekében lassan megszűntek az egyalkalmas interjúk és egyre inkább természetessé váltak a több alkalmas interjú helyszínei; sok esetben több hét is eltelt két

találkozó között. A strukturált interjúvázlatok valójában blokkokba szerveződtek, amelyek közé első ránézésre a kutatási téma szempontjából nem hasznosítható töltelék témák kerültek be. Kifejezetten jól működött az idősebb prostituáltak esetén a gyerekkorra, az adott esetben szakvégtetségre vonatkozó kérdések. Ebben a kutatói helyzetben a potenciális interjúalanyokhoz úgynevezett hólabda módszer (Kapitány 2010:752-754) alkalmazásával jutottam el. Az első kettős áttételen keresztül interjúalannyá váló, több mint két évtizede prostituált Sz. Márta elnevette magát, amikor a kutatásom témáját röviden vázoltam: „Van olyan, aki neked erre őszintén válaszol? Ha nem az E-t ismernéd, akkor azt se hinném el, amit kérdezel”. Márta visszakérdése egyrészt rámutat a még kettős áttétel ellenére is az interperszonális viszonyokból fakadó bizalomra, ugyanakkor arra az öntudatlan rácsodálkozásra, hogy igazából a szervezett bűnözésre vonatkozó adatok erősen összefüggnek az adott prostituált által átélt traumákkal. Hiába kérdeztem őket adott bűnözői csoporttal kapcsolatos információkról, hiszen a szórakozóhelyek például adott érdekkörhöz tartoztak. Az interjúalanyokat az adott hely irányításával, bűnözői körökben való népszerűségéről kérdeztem, azonban ők inkább saját rossz döntéseikről beszéltek helyette. Az adott szervezett bűnözői csoport tagjait, illetve tevékenységüket rendőrökkel készült interjúkból ismertem, azonban ezeknek az információknak a forrását nem árultam el prostituált interjúalanyaimnak, akik így bennfentesnek tartottak, akivel szemben – utólag úgy látom – az elesettségük, kábítószeres múltjuk szegényének kifejtése megengedett volt. Kicsivel több mint egy év kellett, hogy rájöjjenek arra: a korábbi szegyelet élet-helyzetük narratívává alakításával próbálták (egyébként eredményesen) elhallgatni az őket akkor sakkban tartó szervezett bűnözői csoportok működésének részleteit. Egy szegyenarratívát kaptam tehát a még húsbavágóbb témák elkerüléséért cserébe. A fentebb említett Sz. Márta éveket töltött el egy ismert night clubban, ahova elmondása szerint már kábítószerezőként került, de ott mégis képes volt saját korlátaira ráébredni, az addigi pénzhésgét levetkőzni: „Akkor még remegtem azért a kurva pénzért, semmi más nem számított”. A többi szervezett bűnözői körhöz kapcsolódó prostituálnál is visszatérő formula volt a pénz istenítése, ezt a fajta anyagiasságot a pénzszerzés iránti remegéssel, a minél komolyabb pénzösszegek feletti diszponálással kötötték össze. Ezen fajsúlyos bűnözők környezetéből való kikerülés után saját narratívájukban

a pénz, az anyagiak fontossága teljesen megváltozott. Sz. Márta ezt éppen egy bűneset elmesélésével adja vissza, hiszen: „*olyan borzasztó volt, hogy ott dolgozott, ahol én is kezdtem, mindegy hogy évekké később, de ugyanott a 7-esnél dolgozott. A faszi meg fogta azt agyonverte, és ez nem volt elég neki... hát rárakta a sínekre, hát szétvágta a vonat. Visszajárás bűnöző volt, akit el kellett volna hajtani, de hova, ha mindig ott vagy*”. A megtörtént bűneset Sz. Márta számára egyfajta szimbólummá vált, úgy ítélte meg, a karrierbűnözőkkel való kapcsolattartást egyrészt a félelem motiválja, ugyanakkor az éppen sikeres időszakában a bőséges fizetési szándék is elősegíti az ilyen kapcsolatokat. A Nyírvasvári származású úti menti prostituált ügye az országos sajtóban nem jelent meg olyan részletességgel, ahogy a nagykanizsai kapcsolatainak keresztül a beszélgetőpartnerem számára rekonstruálni akarták. A történet sokkoló erejével, ezzel a beszéddel telezsúfolt hallgatásával került ki, hogy beszéljen a szervezett bűnözéshez fűződő viszonyáról. Az említett történetet követően nem tudtam visszaterelni az interjú helyzetét az eredetileg felállított strukturált interjúvázlatomhoz. Az emberlési ügy önmagában is magnetizálta a kutatói figyelmet, egy későbbi alkalommal jöttem rá, hogy valójában egy kettős sebet próbáltam számomra, mint kutató számára jól strukturálható kérdésekbe ágyazni. Ennek kibontásához a testi jeleit kellett észrevegynem, hogy a lelki vonatkozásai is kibonthatóak legyenek. Cathy Caruth traumaértelmezése rendkívül jó betekintést enged a helyzet megértésébe, ugyanis a *The Wound and the Voice* című tanulmányában a kettős sebet úgy értelmezi, hogy a testi sebek folyamatos hordásával szemben a lelki sérülések valójában egy eseményt hoznak létre (Caruth 1996:3-4), amikor megnyilvánulnak. Sz. Mártát véletlenül éppen öltözködés közben láttam meg, így a háta jobb szélén húzódó hosszú forradás adta számomra a kérdést. Részben a bizalmassá váló kapcsolatunk, részben ez előre nem sejthető öltözködésen való „rajtakapás” teremtette meg az alkalmat arra, hogy részletgazdagon beszámoljon egy afférről egy részeg vendéggel, akit ugyan erélyesen küldött el, de ez mégis a főnöke fülébe jutott, ezután pedig „engedetlen alkalmazotként” lett újrinterpretálva a helyzet, aminek köszönhetően szíjjal verték meg, aminek hegét a mai napig őrzi a testén. Sz. Márta az őt érő fizikai bántalmazást a korábbi interjú helyzetekben meglátásom szerint Anna Freud (1996:46-73) elemzésében szereplő elhárító mechanizmusok közül a passzív agresszió révén a nyírvasadi prostituált esetére helyezte át. Saját

traumatikus tapasztalásának értelmezése helyett más prostituált még tragikusabb helyzetét használta példaként, hogy az interjúkészítőben haragot vagy büntudatot ébreszthessen áttételesen az iránt a személy iránt, aki őt bántotta, viszont saját élményének megélését ennek köszönhetően tagadja.

„*Nem vagyunk itt biztonságban*”

III. A kultúrantropológiai érdeklődésű rendőr

Az ismert éjszakai szórakozóhely, a Halló Bár felrobbantásakor jelen lévő prostituált beszélgetőpartnerem idézte elő a kutatási témában, illetve a kutatómódszertanomban bekövetkező változásokat. Ennek a több évig tartó interjú helyzetnek köszönhetően a beszélgetőpartnerem, aki később barátnőmmé vált, képtelen volt beszélni a bárról, illetve az ott megforduló szervezett bűnözői körökhöz tartozó személyekről, éppen azok agresszív viselkedése miatt. H. Annával az első interjú helyzetem furcsaságát az adta, hogy este 10 órára hívott a lakásra, ahol a kuncaftokat fogadta, majd hajnali négyig beszélt hozzám. A monológját végül saját fáradtságom miatt kellett megszakítani, noha érezhetően szüksége volt arra, hogy növekvő depressziója, illetve újra kialakuló kábítószer-függősége miatt beszéljen hozzám. Anna minden szervezett bűnözésre vonatkozó kérdésemet úgy negligálta, hogy a saját jelenlegi tarthatatlannak vélt helyzetét részletezte azt véve alapul, hogy túl sok fajsúlyos bűnözővel volt komoly érzelmi vagy traumákkal terhes kapcsolata. Egy, a médiában is jól ismert szervezett bűnöző testvére volt a férje, akitől származó, nevelőszülőknél lévő két gyermekét csak havonta egyszer láthatja. A szervezett bűnözői körökhöz fűződő kapcsolatára vonatkozó kérdéseket viszont kivétel nélkül visszafordította, és a beszélgetést a saját depressziójára terelte. Szakadatlan panaszkodására hivatkozva próbáltam saját magamat megnyugtatni, amiért csak a harmadik alkalommal meséltem neki a rendőrséghez fűződő viszonyomról. Reakciójával inkább kinevetett, mondván: „*Volt nekem nemrég egy fiúm, veled majdnem egykorú. Elkapták droggal és még ül vagy öt évet. Rettenő fájdalommal tudott velem bánni, igazából a rendőrök tették helyre a magánéletem. Ha nem viszik el, szerintem kicsináljuk egymást*”. A rendőrséghez kapcsolódó pozícióm szarkasztikus értelmezésével teljesen átkeretezte a helyzetet, elemelte a hatósághoz fűződő félelmeket,

ezeket átfordította egy hatékonysági interpretációvá, amiben a rendőrök nem annyira tervszerű munkát végeznek, mint inkább végletesen és számukra ismeretlen módon drasztikusan befolyásolják emberek életét.

Ugyanakkor egy másik esetben, a Ribáry Kamilóhoz köthető Hotel Swingnél dolgozó prostituáltnak már az első találkozásunkról jeleztem a munkahelyemet. T. Zsófi kicsit felpaprikázta magát, főként azon, hogy én a rendőrök képzéséért vagyok felelős. Védekező mondataim hatására kiszakadt belőle egy hosszú monológ arról, hogy mit is nem vesznek észre a rendőrök, pedig a jelek egyértelműek. *„Budan volt egy ilyen, kis apróság volt, a nő nem adott jelzést, erre a tulajdonos az ágyeműtartóban találta meg. Bele volt habarodva az állatja a nőbe. Nekem is udvarolgtak, de némelyik olyan kellemetlen... én ezt szoktam mondani, hogy én mindegyikötöké vagyok, de egyikötöké se. Hát, hogy mondjam. Amikor éppen áll a farka, akkor valamilyen szinten oda van a lányért. De ha rohadtul egyedül van, akkor annyira kell neki, azt hiszi megveheti azt a nőt. Ez egy olyan egy ördögi kör, te... hogy az félelmetes... de ti semmit se tesztek ez ellen”*. T. Zsófi interpretációja abból indul ki, hogy az igazán veszélyesek az egyedülálló férfiak, akikkel szemben nem tudja megértetni saját helyzetét, amiben mindenkinek jut egy kevés, de csak az adott időtartamra fókuszált figyelem. Az idézet az első interjú alkalmam első felén játszódott le, de ennek kapcsán hiába vettem fel saját áldozattá válásának lehetőségét, nem kívánt róla beszélni, amivel implicit módon igazolta, hogy bántalmazotti szerepbe kényszerülhetett. Hónapokkal később egy agresszív vendége után terv szerint folytattuk volna a beszélgetést, de idegességében pár perccel a megbeszélte időpont előtt lemondta a találkozót. Ezt követően valamiféle furcsa szégyentől vezérelve ő hívott és adott időpontot a következő hónapban. A kezdeti sűrű elnézéseket követően kérdéseimre kiderült, hogy még a 2000-es évek elején egy vendégre ráhívta a rendőröket, akik végül a bártulajdonos iránti tiszteletükből nem jöttek be az épületbe. Az esetet követően pedig Ribáry egyértelművé tette Zsófi számára, hogy akkor is a védelemért felelős munkatársakat kell felhívnia baj esetén, még ha azok nem is reagálnak a telefonhívásra.

A második kutatói pozícióból a harmadikba történő átlépéshez éppen a H. Annával kialakuló elmélyülő kapcsolatunk hatása szükségeltetett, hogy egy sajátos vizuális etnográfiai kísérletet végzek el vele. Megnéztük együtt a *Londonból Brightonba* (*London to Brighton*) című filmet, amelyben egy

befolyásos személy az általa ismert futtatót azzal bízza meg, hogy szerezzen neki egy tizenéves kislányt. A tapasztalt prostituált, akinek a futató továbbadja a feladatot, teljesíti a kívánságot, mégis a gyerek sikoltozása miatt beront a férfi házának hálószobájába, ahol az idős kuncsaftot mellkason szúrja. A film alapvetően a menekülésüket követi nyomon meglehetősen naturalisztikus, részletekre fókuszáló jelenetekkel. A prostituált nőnél az anyai szeretet is megjelenik, amikor a gyerek étkezésének biztosítása érdekében hajt fel fizető vendégeket Brightonban. A befolyásos perverz férfi halála miatt a fia keresi fel a futtatót, egyértelművé teszi számára, hogy a nőt és a gyermeket meg kell találnia. A film végére időzített találkozó során a nők félelmükben sikoltoznak a befolyásos férfi fiának autójában, aki nemcsak elmondhatja velük apja perverz szokásait, de ráébreszti őket, hogy az idős férfi őt is drasztikus eszközökkel nevelte. A futtatóval és társával megásatott gödrökbe elsöre úgy tűnik, a nők kerülnek, majd kivégzi a perverz apját mindenben kiszolgáló futtatót illetve annak erőszakos társát. A nőt szabadon engedi, illetve pénzt ad számukra, mielőtt az erdőben magukra hagyná. A lányt a főszereplő prostituált elviszi a családjához, ő maga pedig visszatér a londoni utcalányok közé.

A film drasztikus képi világa, a szűk helységeken lefolytatott feszültséggel teli párbeszédnek nyomasztó hangulatot árasztanak. A film indító jelenetében a prostituált egy vasúti vécében rejti el a gyermeket, mielőtt közli vele, hogy: *„Nem vagyunk itt biztonságban”*. A történet végén szereplő csavar sokkolta H. Annát, aki a film után nem is szólt hozzám. Miután szótlannul lefűrdött, megkért, hogy vigyem el a Szarvas Gábor úton található egykori gyermekotthonba, ahol felnőtt. Nem erőltettem sem a filmről való beszélgetést, illetve egyéb kérdések feltevését sem. Később visszavittem a lakáshoz, csendesen elbúcsúzott, majd egy hónappal később találkoztunk, amikor a József Attila lakótelepen lévő lakáshoz közeli pizzériában, hosszasan mesélt két éjszakai szórakozóhelyen történő alkalmazásáról. Láthatóan élvezte, hogy számomra fontos információkat árul el az 1990-es évek éjszakai életéről. Többször izgatottan kérdezte tőlem, vajon mit gondolhatnak rólunk, esetleg a korkülönbség ellenére mégis egy párnak gondolnak-e minket. A felhangoltsága olyan mérvű volt, hogy részletekbe menő kérdéseimre az egykori alvilági érdekltségű szórakozóhely, a Pigalle brutálisan megölt tulajdonosáról is hosszan beszélt. Mikor a halálának a körülményeire tért ki, teljesen megdöbbentem

összintésén, valamint nyílt, szinte félelem nélküli beszédmódján. Igazán csak az interjút követően értettem meg, hogy tulajdonosról, illetve a szórákhoz helyhez kapcsolódó tartozásokról nem írhatnék anélkül, hogy ne veszélyeztessenem a beszélgetőpartneremet, a későbbi személyessé váló kapcsolatomat. Korábbi depressziós, a kutatási téma iránti elzárkózása, illetve a film hatására a felhangolt állapotban boldogságkereső beszámolója közötti szakadék természetesen veti fel a kérdést, hogy mennyiben vált terápiás jellegűvé a kutatás (Vajda 2006:123-136; Németh 2015:33). Sajnos éppen a később még személyesebbé váló kapcsolat alapján jól látható, hogy a kutatói szerepnek a kettősége, a témában való elmélyülés, ugyanakkor a beszélgetőpartnerektől elkülönülő társadalmi közeg és életmód határai elmosódnak egy, az enyémhez hasonló elhúzódo kutatásban, illetve időszakosan erősen összekapcsolódnak ezek a szempontok, így felvetik a kérdést, mit is jelent prostituáltnak lenni. Ha pedig ezt elfogadom, akkor alapvető álláspontként jelentkezik, hogy ne próbáljam őt „megmenteni”, a barátnőmmé váló korábbi beszélgetőpartnert. Az ezzel kapcsolatos vitában érvelése alátámasztására éppen az úgynevezett cigányvéreire hivatkozik, amelynek a dekonstrukcióját próbálom részben a harmadik kutatói szerepben megvalósítani.

A vizuális etnográfia a mai napig alapvetően a fényképek illetve egyéni rajzok felhasználása dominálja (Pink 2001:12-102), mivel a filmek általában a narratívájuk miatt egyértelműbb befolyásolást feltételeznek. A közös filmnézés példája azt mutatja, hogy érdemes lenne előre meghatározott szempontok szerint kiválasztott kis- illetve játékfilmeket is felhasználni a kutatásokban, mivel a beszélgetőpartnert, ha hajlandó végignézni a filmet, akkor sokkal változatosabb behatások érik, hiszen a mozgóképekben nem pusztán a befogadó értelmezése a hangsúlyos, szemben egy fénykép esetében. Jelen esetben komoly módszertani és kutatásetikai dilemma, hogy a beszélgető partnerem meglévő traumatizáltságára erősítettem-e rá, azt élesztetem-e újra. Meglátásom szerint éppen a gyerekkorába való beengedés, az egykori gyermekotthonhoz való visszatérés inkább a traumatikus élményekkel való megküzdést jelzi. A későbbiekben is éppen egy megélt abortusz tette nyilvánvalóvá, hogy a prostituáltakkal készült interjúmban felfigyeljek az effajta traumatikus élményekre, mint a gyerekekhez fűződő kapcsolat összefüggéseire.

„Inkább kapjon fényt, amire rátalálsz”

IV. Összegzés

A fenti szövegben azt mutattam be, hogy három kutatói helyzet alapvetően három különböző perspektívát nyitott meg előttem. A gyerekkori ismeretségeknek köszönhetően és lokálpatrióta gimnazistaként elnézték a beszélgető partnereim, hogy az idősebb nők számára kényelmetlen kérdéseket teszek fel, illetve a fiatalabb interjúalanyokból pedig számukra veszélyt jelentő válaszokat próbálok kihúzni. A kutatási kérdéseim ebben a helyzetben azt tették lehetővé, hogy több szociografikus írást készítssek a kerületi prostituáltakról, amelyek később a community.eu elnevezésű közéleti honlapon jelentek meg, Kovács Éva szociológusnak illetve Artner Szilvia újságírónak köszönhetően, akik fontosnak vélték az ilyen szocialista kori szociográfiai hagyományok felélesztését (Tarr 1989).

A szervezett bűnözéssel foglalkozó egyetemista szerepében egyértelműen traumatikus élményeket vizsgáltam, nagyon sarkosnak és lekerékítettnek tűnő strukturált kérdéssorral kezdtem, amely teljesen alkalmazhatatlannak bizonyult. A több üléses interjúk, a szabad folyású, részben strukturálatlaná váló beszédhelyzetek teremtették meg a lehetőséget arra, hogy az interjúalanyok rejtett traumáira kutatóként érzékenyebbé váljak.

A kultúrantropológiai érdeklődésű rendőrtiszt szerepében már egyértelművé vált, hogy a Goffman (2013:53-55) által karikírozott, a kutatóként a „rendőrspicli” szerepén igencsak túllépek, mivel a terepre való bekerülés, illetve az ott szerzett információk kiaknázásával a kilépés helyett bent rekedtem a terepen a megváltozó kutatási kérdésekkel együtt.

Az interjúimat ma is leginkább „a mi lehettem volna”-típusú kérdésre adott válasz szervezi. A jelenlegi helyzetből való kiindulást éppen a magától értetődősége, a kézzel foghatósága igazolja, az interjúk kezdetén az aktuálisan jelentkező problémák minden esetben prioritást élveznek. Az interjúalanyok életkorát figyelembe véve eltérő módon folytatódtak a mindennapi előnyökkel és hátrányokkal kapcsolatos megjegyzések, mivel a fiatalabbak, alapvetően 35 év alatt elsősorban a jövőbeli terveikhez mértek minden jelenben értékelt kockázatot és lehetőséget, amíg az idősebbek, a 40 év feletti interjúalanyok egyértelműen a múltbeli helyzetük alapján próbálták megítélni saját lehetőségeiket. Ezt a különbséget figyelembe véve a mindennapi élethelyzetüket alapvetően a hiánnyal való különféle megbirkózás hatotta át.

Ezeket a szempontokat három típusba soroltam: elszalasztott lehetőség; az adottság hiánya; a család ambivalenciája. Az első típusba soroltam az alternatív életlehetőségek felvázolását, a kezdeti lehetőségekből kibontakozó eltérő világokat. A másodikba pedig egy gyakori reflexiót, elsősorban az interjúalanyok saját testükhöz kapcsolódó viszonyulásukat, amik a kérdezettek szerint

alapvetően befolyásolták saját szexuális kisugárzásukat, illetve későbbi partnereikkel való kapcsolatfelvételt. Lényegében a testi adottságokra fókuszáló önkép a negatívumok (hiányok) alapján szerveződik. Ez utóbbi három szempont implicit módon egyaránt tartalmazza az alanyoknak a saját testükkel, illetve életlehetőségeikkel való elégedetlenségüket.

Kutatói helyzet	<i>Ferencvárosi illetve Józsefvárosi lokálpatrióta</i>	<i>Szervezett bűnözéssel foglalkozó egyetemista</i>	<i>Kultúranropológiai érdeklődésű rendőrtiszt</i>
Hallgatás	Kuncaftokkal felkeresett helyek	Leleki és testi sérülések, traumatikus élmények	A személyessé váló kapcsolatban az egyéni életlehetőségek
Szégyen	A kapcsolatfelvétel hogyanja illetve milyensége	Válaszadástól való elzárkózás	Morális felelősség a módszertani újítások felett

Jelenlegi kutatói helyzetemben a fenti, interjúkészítési szempontok jól rámutatnak, hogy a korábbi bizalmi távolságok, kuncaftokhoz kapcsolódó terek, illetve a szervezett bűnözéshez fűződő kapcsolatok önmagukban olyan témák voltak, amelyek a prostitúcióval kapcsolatos dezisztenciát (a prostitúcióból való kilépést) vizsgáló kutatásokban a fenti, számomra külön kutatásokként jelentkező témák a prostitúcióból való kilépés tipikus magyarázó okai (Rumgay 2004:405-419). Ez kendőzetlenül megmutatja, hogy valójában a szégyellt helyzetekre illetve traumatizált aspektusokra koncentráltam. Talán kutatói habitusomból is fakad, hogy az interjúalanyok hallgatása az én esetemben ténylegesen beszédes hallgatás volt, mivel más téma megnyitásával terelt el, vagy projektált át másra általa kényelmetlennek tekintett témákat.

Kutatói helyzetem alapján egyértelművé vált számomra, hogy kezdeti létem a szégyenben gyökerezett, mint a kutatás szakmai elvárásainak való megfelelés valójában éppen azért jelent meg hangsúlyozottan, hogy az adott interjúalanyokkal a kapcsolattartás során a kifejezések ugyanazt jelentsék. Az ezt veszélyeztető mechanizmus merült fel, amikor a prekoncepcióim a kutatásban betöltött ambivalens helyzetemből, a terephez kapcsolódó erős érzésekből fakadtak, hiszen a terep része voltam még az adott kutatási kérdésre adott válaszkérés megelődően. Saját félrehallásaimból vagy prekoncepcióimból kiindulva tetten érhetőek a terepen való bennrekedésem szempontjai. A második kutatói helyzet valójában egy transzformációs folyamat volt, amikor a kutatás szakmai céljaival szembeni szakmai elvárások nem teljesültek a megszűnésével, a harmadik szerepemben

a szégyen a traumatizált emlékezet megbolygatásából, az újbóli traumatizáltság félelméből fakad. Gyerekkoromból ismert beszélgetőpartnereim számára, vagyis az idősebb prostituáltaknak viszont a szégyen főként az értelmezés nélküli mindennapi gyakorlatokra vonatkozott, vagyis az utcai kuncaftok meggyőzésének technikáiról való beszédet tartották szégyellni valóknak. A második illetve harmadik kutatói helyzetben a prostituáltak szégyene már sokkal inkább a pénzkeresés, a prostitúciós karrier nem várt következményeivel, illetve a váratlanul megnyilvánuló traumatikus emlékeket előidéző agresszióval állt kapcsolatban. Az erőszakos tapasztalatok feldolgozását igénylő megküzdési stratégiák, illetve az erőszakos magatartás elleni menekülési szándékok feltérképezéséhez szükséges lenne az általam meginterjúvott prostituált beszélgetőpartnerek tolerancia-küszöbének meghatározása. Ám ennek definiálhatósága éppen annyira kétséges, mint saját rendőri szerepem jelentőségének meghatározása. Az első kutatói helyzetben, mikor édesapám rendőri létét titkoltam el, a hatósági működéshez fűződő viszonyomat pusztán negligáltam, ugyanakkor a szervezett bűnözés iránti érdeklődésem során már a rendőr interjúalanyok révén a nyomozóhatósági munka fontossága egyre növekedett. A harmadik kutatói helyzetben az állami erőszak-monopóliumot birtokoló szervezeti rendszer részévé válni éppen azt jelenti, hogy bizalmatlanság a többi emberrel szemben megteremti e személyek bélyegét, minthogy civilekről van szó, akik nem beavathatóak különféle információkba, amelyek a hatósági munka eredményei vagy a munkavégzést befolyásoló tényezők.

Egyszer az egyik ferencvárosi nyomozó, aki tudott a folyamatosan jelenlévő kutatási érdeklődésről, és akivel később baráti viszonyba kerültem, sarkosan annyit sügött felém: „*Inkább kapjon fényt, amit talál*sz”. Kutatói optimizmusomat jellemzi, hogy e mondat miatt többször kerestem fel, talán éppen ennek köszönhetően is váltunk barátokká, mivel úgy véltem, ezzel a mondattal azt üzeni számomra, hogy bátran folytassam és tárjam fel a prostituáltakhoz kapcsolódó büntetőeljárások hibáit. Évekkel később egy sörözésbe fulladó interjú szituációban közölte velem, hogy akkor ő valójában arra gondolt, ami a helyszíni intézkedések problematikus pontjairól készült analóg fényképekkel történt: ezek fényt kaptak előhívás közben, így sajnos sem a felettes tisztek, sem az eljárásban érintettek nem hivatkozhattak rá.

Felhasznált szakirodalom

- Briggs, Laura 2000 The Race of Hysteria: „Overcivilization” and the „Savage” Woman in Late Nineteenth-Century Obstetrics and Gynecology. *American Quarterly*, 2:246-273.
- Caruth, Cathy 1996 *The Wound and the Voice*. 3. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*. Johns Hopkins University Press.
- Csalog Zsolt 1975 *Kilenc cigány*. Budapest, Kozmosz Könyvek.
- Csalog Zsolt 1981 *A tengert akartam látni*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Csalog Zsolt 1989 *Fel a kezekkel!* Budapest, Macenas Könyvkiadó.
- Goffman, Edwin 2013 *Stigma*. Prentice-Hall, Englewood Heights, New Jersey.
- Hall, Edward T. 1987 *Rejtett dimenziók*. Gondolat, Budapest.
- Hawkesworth, Micheal 1997 Confounding Gender, Signs. *Journal of Women in Culture and Society* 3:649-685.
- Horácski Nóra 2002 *Mesélnek a ferencvárosi utcák – Helytörténeti olvasókönyv/Ferencváros köszöntése a milleniumi év alkalmából*. Ferencvárosi Önkormányzat, Budapest.
- Horváth Sándor 2009 *Kádár gyermekei*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Kapitány Balázs 2010 Mintavételi módszerek ritka populációk esetén. *Statistikai Szemle* (88) 7–8:739-754.
- Kovács Éva 2011 A narratív módszertanok politikája. *Forrás* 7–8:3-20.
- Meuser, Michael – Nagel, Ulrike 2009 The Expert Interview and Changes in Knowledge Production. In Alexander Bogner – Beate Littig – Wolfgang Menz szerk. *Interviewing Experts*. Palgrave – Macmillan, Hampshire, 17-43.
- McGuire, William J. 2001 *Makacs nézetek és a meggyőzés dinamikája*. Osiris, Budapest.
- Németh Krisztina 2015 A terepmunka és a kutatói pozíció reflektálása mint az értelmezés rejtett erőforrása. In Virág Tünde szerk. *Törésvonalak: Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. Budapest, Argumentum Kiadó, 7-25.
- Pilinyi Péter 1998 *Józsefváros története 1849–1896*. Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata, Budapest.
- Pilinyi Péter 2001 *Józsefváros története 1897–1927*. Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata, Budapest.
- Pilinyi Péter 2006 *Józsefváros története 1928–1948*. Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata, Budapest.
- Pink, Sarah 2001 *Doing Ethnography: Images, Media and Representation in Research*. London, Sage.
- Rosenthal, Gabriele 1993 Reconstruction of life stories. In R. Josselson – A. Lieblich szerk. *The narrative study of lives 1. volume*. Sage, London, 59-91.
- Rumgay, Judith 2004 Scripts for Safer Survival: Pathways Out of Female Crime. *The Howard Journal of Crime and Justice*, Vol. 43. No. 4:405-419.
- Siegel, Dina 2008 Conversations with Russian mafiosi. *Trends in Organized Crime*, No. 11:21-29.
- Szokolszky Ágnes 2006 *Kutatómunka a pszichológiában: gyakorlatok*. Bölcsész Konzorcium, Budapest.
- Tomay Kyra 2008 *Dzsentrifikáció Budapesten az ezredfordulón – a belső-pesti területek átalakulása*. PhD értekezés. ELTE, Budapest.
- Yi-Fu Tuan 1979 Space and Place: Humanistic perspective. In Stephen Gale – Gunnar Olsson szerk. *Philosophy in Geography*. D. Reidel Publishing Company, University of Michigan, 387-427.
- Tamási Erzsébet 2015 *Budapest – Prostitúció. A fővárosi utcai prostitúció rendészeti szempontú vizsgálata*. OKRI, Budapest.
- Tarr Sándor 1989 *Miért jó a póknak?* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

- Vajda Júlia 2006 A terápiás hatás mint melléktermék. *Thalassa* 1:123-136.
- Udvarnok Virág 2007 Szóbeszéd vagy történelem? Az oral history értelmezési lehetőségei. *Replika* 58:28-29.
- Xantus Zoltán 1992 Ferencvárosi évszázadok. *Mesélnek a ferencvárosi utcák*. Ferencvárosi Önkormányzat, Budapest.